

УДК.81'373.42

DOI 10.35433/philology.2 (93).2020.67-76

ЗНАЧЕННЯ АПОКРИФІВ ТА ЛЕГЕНД, ЗІБРАНИХ ІВАНОМ ФРАНКОМ, ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

В. М. Мойсієнко*

Статтю присвячено аналізу мови зібраних Іваном Франком давніх текстів зокрема та поглядів ученого на історію розвитку української писемності загалом. Зазначено, що Іван Якович Франко приділяв значну увагу історії українського письменства та української мови, першим в україністиці зібрав та уклав із ґрунтовними коментарями п'ять томів «Апокрифів та легенд». Ця піонерська грандіозна праця у вітчизняному мовознавстві ще належно не оцінена, а з погляду значення укладених дослідником текстів XVI – XVIII ст. для розуміння становлення української мови загалом поки не znana. Особливо варто звернути увагу на те, що зібрані І. Франком пам'ятки переписували й поширювали люди різного рівня освіченості, тобто в багатьох із них говіркове мовлення Галичини XVI – XVIII ст. виявлене неприховано й очевидно. Спостереження над мовою цих та й інших пам'яток і творів українського письменства дали підстави Іванові Франку зробити висновок про тяглість розвитку української (руської) літератури й мови від періоду Русі (XI ст.) й до сьогодні. Такі Франкові узагальнення критикували московські вчені, які на той час (зараз також нічого не змінилося) навіть думки не допускали про якийсь окремий розвиток української літератури й мови від часу появи в Русі (у Києві) найдавніших писемних текстів. Тому заклик Івана Франка про важливість для розвою національної справи дослідження давніх пам'яток актуальний і тепер.

Подальше вивчення «Апокрифів та легенд» розкриє нові горизонти бачення й розуміння українського письменства періоду пізнього середньовіччя.

Ключові слова: Іван Франко, українські писемні пам'ятки, тяглість розвитку українсько-руського письменства.

THE SIGNIFICANCE OF APOCRYPHES AND LEGEND COLLECTED BY IVAN FRANK FOR THE STUDY OF THE HISTORY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Moisiienko V. M.

The article deals with the analysis of the language of ancient texts collected by Ivan Franko in particular and the views of the scientist on the history of the development of Ukrainian writing in

* доктор філологічних наук, професор
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
v.moisiyenko@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3513-1807

general. It is noted that Ivan Yakovlevich Franko paid considerable attention to the history of Ukrainian literature and the Ukrainian language, and he was the first in the Ukrainian Language studies to collect and compile five volumes of "Apocrypha and Legends" with thorough comments. This pioneering grandiose work in domestic linguistics has not yet been properly evaluated, but in terms of the significance of the XVI-XVIII centuries texts compiled by the researcher for understanding the formation of the Ukrainian language is not yet known generally. It is especially worth noting that the monuments collected by Franko were transcribed and distributed by people of different levels of education, that is, in many of them the speech of Galicia in the XVI-XVIII centuries is revealed surprisingly undisguised and obvious. Observations of the language of these and other monuments and works of Ukrainian literature gave Ivan Franko reason to conclude the longevity of the development of Ukrainian (Russian) literature and language from the period of Russia (XI century) to the present day. Such generalizations of Franko were met with devastating criticism by Moscow scholars, who at that time (now also nothing has changed) did not even think about any separate development of Ukrainian literature and language since the appearance of the oldest written texts in Russia (Kiev). Therefore, Ivan Franko's call for the importance of the study of ancient monuments for the development of the national cause is still relevant today.

Further study of the Apocrypha and the Legend will reveal new horizons of vision and understanding of Ukrainian literature of the late Middle Ages.

Key words: Ivan Franko, Ukrainian written monuments, longevity of development of Ukrainian-Russian writing.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мабуть, небагато можемо назвати ділянок філологічної науки, а втім, не лише філологічної, котрі опинилися поза увагою Івана Франка. Усеосяжність та всефілологічна обдарованість вражали його сучасників, вражають і його нащадків. Франкові оцінки вітчизняного літературного процесу, а разом і мовотворення великою мірою залишаються актуальними й тепер.

Іванові Франкові в історії становлення цільної та єдиної літературної мови належить визначне місце. У спеціальних лінгвістичних студіях, численних наукових розвідках, замітках, рецензіях, листах він висвітлив методологічні й теоретичні питання формування й розвитку української літературної мови, утілення яких нерідко знаходимо в мовній практиці Франка-письменника.

Іван Франко послідовно й чітко виокремлював мову українців від Русі до його /Франкової/ епохи. Найчастіше в його творах натрапляємо на глтонім "українсько-

руська" або "руська" мова / література.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор. Цитата І. Франка про етнографічну й мовну єдність українців уже давно стала класикою вітчизняної гуманітаристики. "Хоч і яка неоднакова була доля поодиноких частин Русі-України, то все-таки, заселяючи її, народ і досі проявляє дивну етнографічну одноцільність. Звичаї і вірування народні, казки і оповідання, пісні і обряди, одіж і помешкання, а врешті мова – при всій різнобарвності в подробицях, при всьому багатстві місцевих відмін і варіантів в основних обрисах такі однакові, що руснак з-над горішнього Сяну без труда порозуміється з українцем з-над Десни, Сули або й Харкова, признає його звичаї, його спосіб думання, його "поведінку" за свої, за рідні, хоча не скаже сього про близенького сусіда – ясельського або тарнівського мазура. Особливо виразно бачимо ту єдність основного типу в мові українсько-руській, котрої осібність супроти общеруської книжної і супроти північноруської

можна слідити по рукописах уже від найдавніших часів руського письменства, а котра в половині XVI віку була вже майже такою, як і та, котрою тепер говорить українсько-руський народ" [2]. Якщо поглянемо на крайній період остаточного формування української мови як окремої структури – XVI ст., то згадаймо принагідно узагальнення Ю. Шевельова: "Справжня, "жива" українська мова ніколи не була "давньоруська", ніколи не була "спільноруська", ніколи не була тотожна з російською, не була предком або нащадком, або відгалуженням російської мови. Вона поставала й поставала з праслов'янської, формуючися від VI до XVI ст." [16: 398] і В. Німчука "Нинішнє співвідношення визначальних говіркових ізоглас в українському континуумі в основному було завершене не пізніше кінця XVII ст." [7: 250]. Такі висновки зробили мовознавці в кінці XX ст. І. Франко ж це передбачив на початку XX, маючи для узагальнень значно менше фактологічного матеріалу.

Усі, хто досліджував давнє українське письменство в кінці XIX – на початку XX століття, поставали перед неминучим розв'язанням надскладних проблем: 1) відвойовувати, відбирати в буквальному сенсі слова своє, несправедливо забране; 2) доводити науковому світові, що в XVI – XVII століттях під термінами "руська", "проста" мова треба розуміти староукраїнську.

Для Івана Франка мовно-культурна тяглість українців-русинів від Русі до його часу була безсумнівною. У різні періоди й епохи вербальне вираження українства в його зовнішньому вияві – писемно-літературній мові – було різним, нерідко замуленим різночасовими напластуваннями. І. Франко виразно відчував мовну епоху й важелі розвитку чи занепаду мови, усупереч деяким дослідникам, які вкрай негативно оцінювали

руську мову XV – XVII ст. Найвідоміший присуд "руській" писемній мові зробив О. Бодянський: "Нею (мовою – В. М.) ніхто ніколи не говорив і не говорить ... (оскільки вона являє) найогиднішу суміш, яку лишень можна собі уявити і яка коли-небудь існувала на Русі" [5: 254]. На противагу такому твердженню оцінка Івана Франка інакша: "Многі новочасні пуристи дивляться з погордою на цю ніби макаронічну мову, але історик літератури не повинен забувати, що вона була своєрідним і органічним витвором дуже незвичайних суспільних і політичних відносин того часу, що силою конечності, окрім церковного і польського язиків, черпала багато з людських діалектів, приймаючи рівночасно немало інтернаціональних слів латинських і німецьких, що приходили до нас чи то через школу, чи то через торгівлю з західними краями, чи то через винахід друку. Ся мова більше-менше від 1580 р. до кінця 18 віку видала багате і в значній мірі оригінальне письменство, велику масу друкованих книжок, із яких деякі і доси ще заховуються і читаються простим людом, сплodiла обік тих друків велику масу рукописів, у яких збережено чи то пам'ятки найстаршого письменства, чи то переклади з класичних і новочасних творів, що не могли бути тоді друковані і ширилися в рукописних копіях, чи то твори чисто популярного характеру, в роді казань і поучень для простого народу, катехізмів, молитов, заклинань, драматичних творів, оповідань і літописних згадок, із яких можемо виробити собі тепер понятє про незвичайно багате і різнорodne духове жите наших предків у тих часах, які попередили новочасне відродження південноруської нації, розпочате І. Котляревським при кінці 18 віку" [14: 35].

Дивовижне вміння вченого передбачити надважливе й дати

оцінку, нерідко різку й негативну, тому, що перешкоджало й заважало мовно-культурному розвою, вражало сучасників І. Франка, вражає й тепер. Іноді такі Франкові оцінки були нищівні... І стосовно кого – Мелетія Смотрицького, поза сумнівом, одного з найосвіченіших українців того часу. Ось як оцінює Іван Франко появу знаменитої "Граматики... " М. Смотрицького: "Для нашого письменства граMATика Смотрицького мала радше шкідливий, аніж корисний вплив, бо нехтуючи ту літературну мову, яка так гарно виробилася у репрезентантів міщанства в кінці 16 початку 17 ст., розпочала реакцію на користь мертвого церковнослов'янського язика" [14: 49]. Українець Іван Франко першим виніс такий жорсткий присуд "Граматиці", яка стала дороговказом у царину мовознавства для багатьох слов'янських народів – хорватів, росіян, сербів. Для багатьох, але не для українців. Росіяни не могли її так оцінити, бо Мелетій Смотрицький, описавши структуру церковнослов'янської мови, фактично створив російську граматику й термінологію й водночас вивів тогочасну руську (українську) мову з навчального процесу. Церковнослов'янська друкована граMATика запанувала від 1619 року в усіх українських школах. Для русина навчитися грамоті – це опанувати правила церковнослов'янської мови. А спробуймо уявити, щоб Гарасим Смотрицький переконав Костянтина Острозького друкувати Біблію руською (староукраїнською) мовою, а Смотрицький-син написав граматику цієї самої мови... І, можливо, тоді б мрія волинського шляхтича Василя Загоровського, яку він написав у відомому тестаменті, здійснилася б: віддати дітей до науки "писма свого руского и мовенья рускими слови". А так відбувся подиву гідний злам свідомості: батьки

віддавали дітей у науку руському письму, а ті вивчали в школі чужу мову. Оце прокляття, що нависло над народом від пізнього середньовіччя – учитися грамоті чужою мовою, переслідує русина-українця аж до сьогодення. Вирвавшись з-під спольщення, з часом ледь-ледь від зросійщення, потерпаємо знову від занглійщення... Проникливість і передбачливість Івана Франка в тому, що він, віддаючи належне за письменство й розум батькові Гарасиму й синові Мелетію Смотрицьким, чи не першим помітив, яку шкоду для розвитку української мови на говірковій основі заклав Смотрицький-син своєю граMATикою.

Іван Франко давав оцінку вітчизняним діячам культури не з погляду марнописання, а передовсім із позиції внеску в розбудову української справи. Тому не шкодував І. Франко й деяких українських церковних діячів, випускників Києво-Могилянської академії, про яких, як і про саму академію, висловлювався іноді досить категорично: "... вона (Києво-Могилянська академія – В. М.) не виховала ані одного визначного письменника і ані одного сильного характеру, а натомість наплодила велику масу учених, що понесли свої услуги в Московщину, або таких многопишущих слабодухів, як обидва чернігівські єпископи Лазар Баранович і Іван Максимович" [14: 52].

Отже, як видно, українська література й мова постійно були в полі зацікавлень ученого. Іван Франко чудово розумів й усвідомлював важливість і потрібність мови для становлення та розвою нації. Спеціальної праці, присвяченої походженню української мови, в І. Франка немає. Проте в численних наукових розвідках він так чи інак висвітлював проблеми функціонування мови в процесі історичного розвитку, питання

мовного минулого. Наукову вартісність і досі мають текстологічні праці Івана Франка "Увага про назву „Палінодія" (1903), "Кінцеві записки в староруських рукописах" (1906), "Дві замітки до тексту найдавнішої літописі" (1908) та ін.

Про розуміння важливості пам'яткового матеріалу свідчить його 5-томна збірка апокрифів та легенд, яку професор Ярослава Мельник справедливо назвала "вершинним здобутком української науки у виданні та осмисленні апокрифічної літератури" [6, т.1: VIII]. Але тут мова йде не лише про усвідомлення ролі й ваги апокрифів для вітчизняної літератури, а як про надзвичайно цінний матеріал для осмислення історії української мови. Багато фактажу І. Франко брав із відомих на той час рукописів, що зберігалися в різних бібліотеках та колекціях. Та чи не найціннішими є приватні кодекси, які в різний спосіб потрапили до Івана Франка: зб. о. Теодора з Дубовець XVI–XVII ст., зб. свящ. Стефана Теслевцьового із с. Хитара Стрийського повіту XVII–XVIII, зб. о. Іллі Яремецького-Білашевича із с. Зазулинці XVIII ст. й ін.

Важко сказати, як зараз можна й варто прокоментувати слова Гната Ходкевича: "Не туди треба було направляти Франкові силу свого інтелекту". Можливо, і не туди, але хтось мусив узяти на себе марудну й нудну, але таку необхідну для кожної національної культурно-мовної традиції працю – збирати й транслітерувати вітчизняні пам'ятки.

Іван Франко, мабуть, зовсім рано усвідомив ціну й вагу для розуміння українського минулого давніх манускриптів, що зберігалися переважно десь на покуті чи за сволюком у задимлених сільських обійстях. Маючи до праці численні такі рукописи різної давнини, учений із печаллю стверджував про непотрапляння їх до наукового вжитку. Відома думка Івана Франка про незалучення до друку давнього

руського (українського) письменства: "Загальновідомо, як неприхильною була доля до пам'яток нашого письменства. Починаючи з самого XVI віку можна сказати, що все найкраще, що в ньому було, не мало щастя до друку, а через те й не могло мати такого впливу, який би мало будши надрукованим. Не попали в друк ані огнисті твори Івана Вишенського, справедливо названі одним переписувачем "Книга злото", ані знаменита Палінодія Копистенського, ані наші літописі старі й козацькі, ані більшина драм і інтермедій, ані много иньших праць, що довгі літа лежали в рукописах, присипані пилом або зберегалися по курних хатах мужицьких та дяківських, погорджені та зневажені тими нечисленними інтелігентами, що з давен давна любили бігати на службу чужим богам і в погорді до власного народу і его питомого духовного розвою нераз випереджували й чужинців" [1, т. I: II]. А як наслідок – сила фактологічного матеріалу залишилися поза увагою дослідників історії словесності, а слов'янський світ дивився на русько-українську минувщину очима О. Востокова, І. Срезневського, О. Соболевського, М. Погодіна, М. Тихонравова, О. Пипіна, В. Істріна, учених, безперечно, відомих, але які від початку, ще навіть не розпочавши аналізу, наприклад, "Слова про Ігорів похід", "Повісті минулих літ", тієї ж Палеї XIV століття, знали, що це "текст древнерусский, из которого нужно извлекать языковое прошлое России", хай там будуть сотні українських чи білоруських слів, узагалі не знаних для москвинів-росіян. Заслуга І. Франка в тому, що на русько-українські пам'ятки він один із перших подивився очима дослідника-українця й не знітився перед визнаними на той час світом авторитетами.

Чи не диво, що після виходу "Апокрифів і легенд" І. Франка в

суголоссі позитивної оцінки славетними славістами (А. Брікнер, В. Ягич, Ф. Пастрнек та ін.) з'являлися негативні, на зразок "для кого й навіщо видавець випустив свій збірник?" (В. Істрін) [1, т. I: XXXIII]. Мабуть, не диво, бо росіянин доскону стояв на своєму: Палея створена на півночі Русі, а на півдні не була поширена взагалі. Проте не стільки засмутило й вразило В. Істріна видання самих текстів апокрифів і легенд, скільки суть Франкової передмови. Ніяк не вміщувалося у свідомості росіянина твердження українського дослідника про "одноцільність, неперервну суцільність літературної традиції і духовних інтересів на протязу нашої довговікової історії" [1, т. I: II].

На превеликий жаль, зібрані й опубліковані апокрифи та легенди чомусь не потрапляють ось уже понад десять років після перевидання (2006) до дослідницького ока українських медієвістів. Наразі нам не відомі бодай якісь студії над мовою упорядкованих Іваном Франком апокрифів. І дуже шкода, адже Франкове транслітерування "слово в слово й буква в букву" – це готові опубліковані пам'ятки для аналізу мовних елементів та категорій у надзвичайно важливий для становлення української мови період.

Формулювання мети та завдань статті. **Мета статті** – актуалізація доробку Івана Франка в царині вітчизняної медієвістики.

Завдання: привернути увагу дослідників історії мови на важливість докладного вивчення зібраних, упорядкованих та опублікованих Іваном Франком апокрифів та легенд; показати на конкретних прикладах значення окремих текстів для вивчення історії розвитку української мови.

У розвідці застосовано описовий (загальна характеристика окремих пам'яток), порівняльно-історичний (порівняння засвідчених мовних фактів у писемних пам'ятках із

матеріалами сучасних слов'янських мов та діалектів) **методи дослідження.**

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Уже попередній аналіз опублікованих текстів дає підстави підкреслити їх важливість для української медієвістики. Зупинимося на згадуваній *Крехівській Палейі*, точне датування якої в межах від кін. XIV до XVI ст. В. Істрін у рецензії на Франкове видання "Апокрифів і легенд" зауважував на тому, що всі апокрифи з розглянутого збірника в найдавніші часи були відомі у Великої Росії, звідки вони перейшли до Малоросії. Крехівська ж Палея, як зазначено вище, на думку російського вченого, прийшла з півночі, а на півдні Русі, очевидно, й не була поширена [4: 132].

На час Франкових досліджень у медієвістиці знали лише кілька списків Толкової Палеї. Найстарший рукопис із Новгороду XIV ст. Усього відомо бл. 20 списків XIV–XVI ст. Студійований Іваном Франком зберігався в Крехівському монастирі. Датує вчений його XV ст. Непослідовність І. Франка в оцінці Палеї викликана тогочасним станом її вивчення. Спочатку в першому томі він вважає пам'ятку південно-руською: "як показують проби мови і правописі сего тексту, подані у нас, маємо тут діло з редакцією руською без сьлідів болгарщини: великого юса | зовсім нема, зам-сць - уживає ся дуже часто е, рідко уживає ся обік ы старинне ¼, та часто замісць ы стоїть і звичайне и (рибы); воно ж не раз заступає й місце - (*по Антохи*); ь і ь в середині слів заступлені звичайно голосними о і е; строго проведена різниця між е і е. Все те показує без сумніву полуднево-руський характер списку" [1, т. I: XLVIII].

У другому томі про текст Палеї І. Франко вже зазначав: "хоч був уживаний в нашім краю, то проте і мовою і письмом виявляє чуже,

північне походження" [1, т. II: I]. І то не дивно. У пам'ятці, створеній на півдні Русі й переписаній на півночі, виразно проступають взаємовиключні стихії – українська, очевидно, волинська й російська – псковсько-новгородська. Місцеві писарі додавали свого місцевого колориту. Звичайно, найпереконливішим свідченням про місце створення (переписування) пам'ятки є її мова. У згаданій Крехівській Палеї поряд із новгородсько-псковськими знаходимо мовні риси, питомі й зрозумілі для русинів-українців. Звукові явища: *тоб-*, *соб-* – дуже багато написань, *јс-нь* [1, т. I: LVI], *рибамъ* [1, т. I: 33], *на рибях* [1, т. I: 72], *оубьень бые п брата* [1, т. I: 33], *да быша разумил/и/* [1, т. I: 35], *перехот-въ воды пити* [1, т. I: 280]; словозміна: *птиць и скотъ и зверици* [1, т. I: 67], *полно костий* [1, т. I: 285], *дн~ици моихъ* [1, т. I: 146], *лобзае колени ему* [1, т. I: 144]; лексика: *той же Ламех* [1, т. I: 37], *жерела ихъ* [1, т. I: 280], *нивами и житом* [1, т. I: 285], *испытати жонькы* [1, т. I: 285]. Наприклад, у фрагменті, де мудрий Соломон, випробовуючи Декира, попросив, аби той убив свою дружину, а натомість Соломон віддасть йому "дщер свою лутшюу", засвідчено лексему *росквелити*. Довго вагався Декир, зрештою, погодився, але, прийшовши вночі до ложа "обрете жену свою спицю и по стороне ея двое детокъ. како удару в подружие мечемь и **росквелю** дети мои" [1, т. I: 285]. Лексема *квилити* 'дражнити', очевидно, має праслов'янські витоки *kvělitī, відома в більшості слов'янських мов [3, т. III: 418]. Слово засвідчене й у пізніших українських пам'ятках: у Матеріалах... Є. Тимченка – *квилити* (у пам'ятках XVII –XVIII) [13, т. II: 362]; *роскв-лити* (у пам'ятках XVII), щоправда, з поміткою – *пл. raskwielić* [13, т. II с. 291]; у Словнику І. Срезневського *расквелити* з покликанням на Палею XIV ст. [12, т. III, Ч. 1: 73] (єдиний приклад); та сама

цитата в Словаре руського язика XI – XVII вв. [10, т. XXI: 278]. У пізніших пам'ятках із теренів Московії це слово та його похідні з кореневим -*кв-* засвідчене вкрай рідко. У російській мові й говірках воно поширене переважно у варіанті *цвелить* [8]. Отже, питання про місце створення Палеї в Русі потребує подальших досліджень.

Надзвичайно цінними «Апокрифи й легенди» є для вивчення історичної діалектології. У деяких віднайдених і метаграфованих І. Франком текстах галицька говірка постає в неприхованому вияві. Наприклад, у рукописі о. Стефана Теслевцьового др. пол. XVII – поч. XVIII ст. (с. Хитара Стрийського повіту) уже не йдеться про окремі особливості, тут маємо справу фактично з хрестоматією галицького діалекту тієї пори: «А жыдове си прудко множыли и росли, и рекъ цр~ь Єгиптиномъ своимъ Жыдове множатъ л-пше п нас, що бысме над /ни/ми змудровали? Бо ик си розмножатъ и коли б/удет/ якаи война. могутъ јни насъ израдити ... Але мы и/хъ/ придаймо до работы, учин-мо им труды. а ч/ей си/ не будутъ такъ плодити ... Б-дныє жыдове и жыдовки тулили д-ти свои форемно и годовали ихъ. И тогды си в тое времи народил Мойсей. И тулил его цр~ь и мт~и у дому своемъ» [1, т. I: 245–246].

У кінці статті "Кінцеві записки в староруських рукописах" Іван Франко зауважує: "Я бажав би отсим звернути увагу всіх тих, кому доводить ся мати в руках наші старі книги та рукописи, на такі й иньші записки та приписки чи то на полях, на чистих сторінках або на окладках. Усі вони, а особливо ті, що писані руською мовою, можуть мати вартість для дослідників нашої старовини, особливо тоді, коли їх буде зібрано багато і явить ся можливість їх систематичного укладу та опрацьована" [15: 149].

І такі пошуки нерідко бувають винагороджені. У рукописі *Київської*

духовної академії І. Франко знаходить уривок, який дає підстави вченому для висновку про наявність на Русі багатьох високопоетичних творів, подібних до "Слова о полку Ігоревім". Русини-українці, напевно, з-поміж творців народного епосу мали не лише відомих сьогодні Бояна та Митусу. "Мені здається, що до тих двох пам'яток поетичної творчості дружинної епохи ми можемо зачислити ще один «Пов-сти ст~ых ап~ль о Лазарев- вьскр~нії». Маємо тут твір незвичайної поетичної стійкості, що енергією вислову, пластикою образів і цілим складом виявляє близьке свояцтво зі "Словом о полку Ігорев-", що зауважив і Порфир'єв, твір, без сумніву, оригінальний руський, і хоч оснований на апокрифічній темі ..., усе таки високо оригінальний у своїй композиції. Істноване його виявляє нам інтересну аналогію старої Русі з Західною Європою: як там, так і тут у початках розвою національної літературної творчості обік чисто національних тем (Ролянд у Франції, Нібелюнги в Німеччині) бачимо поетичні переробки апокрифічних тем" [1, т. II: LI].

"Въспоимъ весело дружино п-сньми днес~, а плачь пложимъ и оут-шим си. Оудари Дв~дъ в гоусли вьскладываи пръсты свои на живыи строуны, а с-ди вь преисподнемъ Ада рече: "се бо времи весело наста! се прїиде дн~ь сп~сенїи! Оуже бо слышно пастыри свирюють вь врьтп-, и глас~ ихъ приходить в Адова врата, а вь мои оуши входить. а оуже слышю топоть нїгъ перьскыхъ конь, иже дары емоу несоуть влъсви п своих цр~евъ цр~ви нбс~номуу днь рождышоу си на земли. а того есмы, дружино, многї ждали дн~їй. тому бо есть нб~о прс~тль, а земля подножіе ногоу его..." [1, т. II: 315].

Висновки й перспективи дослідження. Такі невідомі нам писарі-українці, про яких ми дізналися завдяки подвижницькій праці Івана Франка, не лише свідомо

втручалися в тексти Святого Письма, онароднюючи його, але й тим самим забезпечували неперервність та тяглість народно-розмовної української стихії від Русі аж до часу, коли в силу різних обставин відсоток цієї стихії було зведено нанівець у письменстві й постало питання: або далі мовно маскуватися під слов'янсько-українсько-російським язичієм (як то робив Г. Сковорода), або скинути із себе раз і назавжди ветху церковнослов'янську одіж і промовити словом свого народу (як то вперше на повен голос сказав І. Котляревський, а за ним Т. Шевченко). Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні важливих для історії української мови напрацювань інших лінгвістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Апокрифи і легенди з українських рукописів / Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко / Репринтне видання 1896 р. Тт.1-5. Львів, 2006. 394 с.
2. Грецук В. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови. *Вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка*. Чис. 2. Івано-Франківськ: [б. в.], 2007. С. 29-37. URL: <http://lib.if.ua/franko/1311683953.html> (дата звернення: 17.09.2020).
3. Етимологічний словник української мови. У семи томах / Гол. ред. О. С. Мельничук. К.: Наукова думка, 1982-2012.
4. Истрин В. Новый сборник ветхозаветных апокрифов. *ЖМНП*. 1898. Кн. 1. С. 124-134.
5. Карский Е. Ф. Что такое древнее западнорусское наречие? *Труды по белорусскому и другим славянским языкам*. Москва, 1962. С. 253-262.
6. Мельник Ярослав. «Найвизначніша того роду поява в слов'янській науці». *Апокрифи і легенди з українських рукописів / Зібрав, упорядкував і пояснив др.*

Іван Франко / Репринтне видання 1896 р. Т.1. Львів, 2006. С. V–XLII.

7. Німчук В. В. Про походження українських діалектів. *Україна. Наука і культура*. Вип. 26–27. Київ, 1993. С. 233–250.

8. Словари и энциклопедии на Академике. URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/slovo_o_polku_igoreve/1028/%D1%86%D0%B2%D1%A3%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8 (дата звернення: 12.10.2020).

9. Словарь української мови Бориса Грінченка. Тт. 1–4 / Репринтне видання 1907 року. Київ, 1997.

10. Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып.1–28. Москва, 1975–2008.

11. Словник української мови. В 11-ти тт. Київ, 1970–1980.

12. Срезневский И.И. Словарь древнерусского языка / Репринтное издание. Тт. I–III. Москва, 1989.

13. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XVI–XVIII ст. Кн. 1–2. Київ – Нью-Йорк, 2003.

14. Франко Іван. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. З останніх десятиліть XIX в. Золота Франкіяна. Дрогобич, 2008. 462 с.

15. Франко І. Я. Кінцеві записки в староруських рукописах. *ЗНТШ*, 1906 р. Т. 74. С. 145–149.

16. Шевельов Ю. Чому общерусский язык, а не виборуська мова. *Вибрані праці у двох книгах. Кн. 1. Мовознавство / упорядник Л. Масенко*. Київ, 2009. С. 382–411.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Apokryfy i lehendy z ukrainskykh rukopysiv (2006) [Apocrypha and legends from Ukrainian manuscripts] / Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv dr. Ivan Franko / Repryntne vydannya 1896 r. T.1. Lviv. 394 s. [in Ukrainian].

2. Greshchuk V. Rol Ivana Franka u formuvanni iedynoi ukrainskoi literaturnoi movy [The role of Ivan Franko in the formation of a single Ukrainian literary language]. *Visnyk*

Naukovogo tovarystva im. T. Shevchenka. Chys. 2. Ivano-Frankivsk: [b. v.]. S. 29–37. URL: <http://lib.if.ua/franko/1311683953.html> (data zvernennia:17.09.2020). [in Ukrainian].

3. Etymolohichnyj slovnyk ukrayinskoj movy. (1982–2012). [Etymological dictionary of the Ukrainian language] U semy tomah. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Istrin V. (1898). *Novyi sbornik vetxozavetnyx apokrifov* [A new collection of Old Testament apocrypha]. *ZhMNP*. Kn. 1. [in Russian].

5. Karskij E.F. (1962). *Chto takoe drevneie zapadnorusskoie narechie?* [What is the ancient West Ruthenian dialect]. *Trudy po belorusskomu i drugim slavianskim iazykam*. Moskva. S. 253–262. [in Russian].

6. Melnyk Yaroslava. (2006). «Naivyznachnisha togo rodu poiava v slovyanskij nauci». *Apokryfy i lehendy z ukrainskykh rukopysiv / Zibrav, uporiadkuvav i poiasnyv dr. Ivan Franko*. / Repryntne vydannya 1896 r. T.1. Lviv. S. V–XLII. [in Ukrainian].

7. Nimchuk V. V. (1993). *Pro pochodzhennia ukrainskykh dialektiv* [On the origin of Ukrainian dialects]. *Ukraina. Nauka i kul'tura*. Vyp. 26–27. Kyiv. S. 233–250. [in Ukrainian].

8. Slovari i encyklopedii na Akademike. [Dictionaries and encyclopedias at the Academician] URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/slovo_o_polku_igoreve/1028/%D1%86%D0%B2%D1%A3%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8 (data zvernennia: 12.10.2020). [in Russian].

9. Slovar ukrainskoi movy Borysa Hrinchenka (1997). [Dictionary of the Ukrainian language by Borys Hrinchenko]. Tr. 1–4 / Repryntne vydannya 1907 roku. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Slovar russkogo iazyka XI–XVII vv. (1975–2008). [Dictionary of the Russian language XI–XVII centuries]. Vyp.1–28. Moskva. [in Russian].

11. Slovnyk ukrainskoi movy. (1970–1980). [Dictionary of the Ukrainian

language] V 11-ty tt. Kyiv. [in Ukrainian].

12. Sreznevskij Y. Y. (1989). Slovar drevnerusskogo iazyka [Dictionary of the ancient Ruthenian language] / Reprintnoie izdanie. Tt. I-III. Moskva. [in Russian].

13. Tymchenko Ye. (2003). Materialy do slovnyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrainskoi movy XVI-XVIII st. [Materials for the dictionary of written and book Ukrainian language of the XVI-XVIII centuries]. Kn. 1-2. Kyiv – New-York. [in Ukrainian].

14. Franko Ivan. (2008). Narys istorii ukrainsko-ruskoi literatury do 1890 r. [Essay on the history of Ukrainian-

Ruthenian literature before 1890]. Z ostannix desiatylyt XIX v. Zolota Frankiana. Drohobych. 462 s. [in Ukrainian].

15. Franko I. Ya. (1906). Kincevi zapysky v staroruskykh rukopysach. [Final notes in Old Ruthenian manuscripts]. ZNTSh. T. 74. S. 145–149. [in Ukrainian].

16. Shevelov Yu. (2009). Chomu obshherusskij iazyk, a ne vibchoruska mova [Why All-Russian language, not Vibchoruskaya language]. Vybrani praci u dvox knyhach. Kn. 1. Movoznavstvo / uporiadnyk L. Masenko. Kyiv, S. 382–411. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 25.11.2020

Схвалено до друку: 24.12.2020